TSUE

YASHIL

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№6

ISSN: 2992-8982
https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/
2025

YASHIL
IQTISODIYOT&TARAQQIYOT
Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Elektron nashr. 1303 sahifa.
E'lon qilishga 2025-yil 1-iyunda ruxsat etildi.

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:
Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoira Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhriddinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow))
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.

Ekspertlar kengashi:
Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po‘latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
G‘afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o‘qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:
Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Khusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Rakhimovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridakhon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo‘jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko‘rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: “Ma’rifat-print-media” MChJ
Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O‘zR Tabiat resurslari vazirligi, O‘zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:
““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali
O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro‘yxatdan o‘tkazilgan.

MUNDARIJA

O‘zbekistonda yashil iqtisodiyotni shakllantirishda xitoy va rossiya investitsiyalarining qiyosiy tahlili 20
Malikov Numonjon Kamalovich

Raqamli texnologiyalarning makroiqtisodiy barqarorlikka ta’siri 26
Sherzod Rajabov, Istora Abdusalomova

Reducing inequality through human capital development: a comparative analysis of policies in the european union and uzbekistan 30
Ilxomjonov Jaxongir Alisher o‘g‘li

Hududiy raqamli infratuzilmaning xizmat ko‘rsatish sektoriga ta’siri: samarqand viloyati misolida 39
Musinov Dilshod Sultanovich

Ways to improve quality in hotels through digital technologies 44
N.A. Rakhmonova

Проблемы и пути внедрения механизма налогового стимулирования центров инновационного роста нового узбекистана 48
Умаров Б. С.

Влияние протекционистской политики на инвестиционные стратегии промышленных предприятий 55
Ёдгоров Сардорбек Самадович

Fiskal siyosat tahlili: aholi bandligi; aholi daromadlari; soliqqa tortish 61
Isroilov Boxodir Ibragimovich, Navruzova Farog‘at Abdihamid qizi

Problems in entrepreneurial potential development: a comprehensive analysis of contemporary barriers and challenges 67
Baxtiyor Xabibullayev Abdulvoxid o‘g‘li

Tijorat banklarida aholi omonatlarining jozibadorligini oshirishning metodologik asoslari va amaliy yo‘nalishlari 73
Xakimov Zoxid Norbo‘tayevich

To‘lov aylanmasining mohiyatini aniqlashda to‘lov va to‘lov oqimlarining roli 78
I.F.Sayfiddinov

Moliyaviy inklyuzivlikni ta’minlovchi samarali soliq siyosati 83
Artikov Ne’matulla Abdusalamovich

Youth, digital finance, and the gig economy in uzbekistan 86
Akmal Boymurodov

Aktsiyadorlik jamiyatlari korporativ boshqaruvda qaror qabul qilishda raqamli texnologiyalardan foydalanish masalalari 91
Xabibullaeva Shirinxon Tohir qizi

Вусловиях трансформации обеспечение развитие образования и нуки в сфере подготовки управленческих кадров 98
Суюнов Дилмурод Холмурадович

Ипотечное кредитование как инструмент социальной политики в узбекистане 104
Базарова Нигора Равшановна

Kichik biznes subyektlari tomonidan hudud aholisi bandligini ta’minlashning ijtimoiy va iqtisodiy natijalari 110
Ergasheva Nigora Abdigapparovna

Kichik korxonalar istiqbolli hududlarda sanoat ishlab chiqarish holati dinamikasi 114
Xonto‘rayev Obbosxon Kamolxon o‘g‘li

Banklarning aktivlarini daromadliligini oshirish yo‘llari 118
Elbusinova Umida Khamidullaevna

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Ekologik omillar o‘zgarishining dehqon xo‘jaliklari yalpi hosiliga ta’siri 123
Otamurodova Dildora Abdukrimovna

O‘zbekiston tijorat banklarining yashil iqtisodiyotdagi o‘rni 128
Eshev Furqat A’zamovich, Ibragimova Feruza Axtamovna, Jumanazarova Malika Baxtiyorovna, Raxmatova Mohina Dilmurod qizi

Использование интеллектуальных технологий в процессе обслуживания клиентов банка 132
Хашимова Дилёра Пахритдиновна

Innovatsion faoliyatning moliyaviy rag‘batlantirish va boshqaruv samaradorligini belgilovchi omil va jihatlar 138
Baxriddinov Nodirbek Zamirdinovich

Import tovarlari bo‘yicha aksiz solig‘ini undirishning nazariy asoslari 143
Abdurasulov Murodjon Bahrom o‘g‘li

Роль цифровых валют центральных банков в модернизации платёжной инфраструктуры: мировой опыт и перспективы Узбекистана 150
Срожиддинова З.Х., Тухтасинова Д.Н.

Tijorat banklarida chakana to‘lov tizimlarini nazariy asosi 155
Sultonov Davronjon Rustam o‘g‘li

Tikuv-trikotaj korxonalarida raqobatbardoshlikni oshirishda strategik menejmentning roli 161
Mamatraimov Islom Mamanazarovich

Ta’lim, ekologiya va raqamlashtirish sohalarida bolalar va o‘smirlar turizmini integratsiyalash: xalqaro tajribalar va O‘zbekiston 170
Islomova Dilrabo Salomovna

Iqtisodiy masalalarni matritsalar nazariyasi asosida modellashtirish va python dasturlash tilida yechish 175
Tojiyev Ilhom Ibraimovich, To‘rayeva Feruza Dilmurodovna, Namozova Barchinoy G‘ayrat qizi, Baxronova Zuhra Otaniyoz qizi

Pul bozori barqarorligini ta’minlashda tijorat banklarida likvidlikni boshqarish samaradorligi 188
Sattorova Nasiba G‘anijon qizi

The role of digitalization of healthcare in the implementation of the safe city project 192
Akbarjon Iminov

Аутоиммунные поражения центральной нервной системы, возникающие после стрептококковой инфекции 198
Умарова Саодат Сулаймоновна, Нормахматов Бахтиёр Ботиралиевич

Iqtisodiyotiga yo‘naltirilgan investiyalar tahlili 204
Namozov Olim Botirovich

Creating a favorable climate for investment in agriculture 209
U.I.Djumaniyazov, B.J.Mirzaev

Davlat ishtirokidagi korxonalarni korporativ boshqaruvni xalqaro standartlari asosida takomillashtirish 214
F.Djalilov

Davlat tibbiyot tashkilotlarida ish beruvchining fuqarolik javobgarligini majburiy su‘gurta qilish xarajatlarini hisobi 222
Kuliboyev Azamat Shonazarovich

O‘zbekistonda bank operatsion xarajatlari buxgalteriya hisobi 227
Qurbonova Sitora Vahobjon qizi

O‘zbekistonda kichik biznes va tadbirkorlik subyektlarini rivojlantirishning strategik yo‘nalishlari 233
Musayev Ozodjon Shavkat o‘g‘li

Пути обеспечения стабильного экономического роста в условиях перехода к зелёной экономике, совершенствования государственной экономической политики и повышения эффективности внедрения принципов цикличной экономики 237
Худайбергенова Адалат Неъматуллаевна, Убайдуллаев Сирожиддин Жамшидович, Файзиева Хамида

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Кудратовна, Эшбоев Миржалол Бахромович

O‘zbekiston sanoatining iqtisodiy holatini baholash 241
Mamanazarov Oybek Shomurodovich

Maktabgacha ta’limda tayanch kompetensiyalarni shakllantirishda matematika va savod asoslarining didaktik yechimlari 247
Mingboyeva Guldorxon Maxmudovna

Soliq tizimida soliq riskini baholash uslubiyoti 252
Nasimov Ravshanjon Azimovich

Budjetni rejalashtirish tizimida jismoniy shaxslar daromadlari bo‘yicha prognozlashni takomillashtirishning metodologik asoslari 260
Babaev Shavkat Bayramovich

Понятие и сущность денежного потока в системе финансового управления 267
Машарипова Шахло Адамбаевна

Yashil mehmonxonalarda strategik tahlil metodologiyasi 274
Rasulova Nigora Yusupovna

Цифровая трансформация: новые возможности и современные тенденции в управлении бизнесом и инвестициями 279
Баратова Динора Алишеровна

Mehmonxonalarda xizmat ko‘rsatishning sifati va samaradorligini baholash 283
Ikromov Akbar Farxod o‘g‘li

Модель внедрения open banking в Узбекистане: предложение на основе международного опыта и локальных особенностей 288
Камалов Шухрат Камалович, Аскарова Дилором Хожимуратовна, Баходиров Жасурбек Олёрбек ўғли, Маликов Шохрух Шокирович, Тенгелова Фарангиз Мажид кизи

O‘zbekistonda islom moliyasini joriy qilishning yo‘llari 295
Ashurboyev Farrux Alisher o‘g‘li , Tuxsanov Eldor Dilmurod o‘g‘li

AQSH tajribasiga ko‘ra eksportni iqtisodiy o‘sishga tasiri 299
D.E.Qarshiev

Iqtisodiyotni tartibga solish orqali aholi farovonligini oshirishning ahamiyati 304
Berdibekov A.

Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish va aholi moliyaviy savodxonligini oshirishda inklyuziv moliyaning ahamiyati 308
Latipova Shaxnoza Maxmudovna

Problems of the financial mechanism influence for stable and inertial development of enterprises 313
Zaynalov Jakhongir Rasulovich, Alieva Susanna

Tibbiyot turizmni rivojlantirish va uning salohiyatini iqtisodiy baholashning ilmiy va uslubiy asoslari 317
Vofaxojayeva Dilafruz Marufovna

Turistik destinatsiyalar va raqamli marketing texnologiyalari orqali turizm barqarorligini transformatsiya qilish 322
Nurmuhammadxon Oppoqqonov

Kichik va o‘rta biznes moliyaviy barqarorligining kambag‘allikni kamaytirishdagi ahamiyati 327
Djamalov Xasan Numanjanovich

Qoraqalpog‘iston respublikasida turizmni rivojlantirishning tashkiliy va iqtisodiy salohiyatini baholash 335
Xoshimov Baxrom Baxadirovich

O‘zbekiston turizm sektorida tog‘ turizmining ulushi 343
Alimov Abduvakil Komil o‘g‘li

O‘zbekiston respublikasida investitsiya faoliyatini moliyaviy boshqarish va bunda xorij tajribasi 348
Ismailov Dilshod Anvarjonovich

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Tadbirkorlik faoliyatini samarali boshqarishda raqamli texnologiyalardan foydalanishning holati 354
Sattarov Xayrulla Fayzullayevich

Tadbirkorlik faoliyatida innovatsiyalarni rivojlantirish strategiyasini tanlash va asoslash 358
Shakirova Madinaxon Gafurdjanovna

O‘zbekistonning xalqaro valyuta-moliya tashkilotlari bilan o‘zaro hamkorlik aloqalarini mustahkamlash yo‘nalishlari 362
Gulmurodova Marjona Olimjon qizi, Turg‘unova Zohida Shavkat qizi, Umida Yuldasheva

Jismoniy shaxslarning daromadlarini soliqqa tortish tartibini takomillashtirish 367
Bobomurotova Manzura Panji qizi

Aksiyadorlik jamiyatlari va qimmatli qog‘ozlar bozori o‘rtasidagi iqtisodiy munosabatlar 372
Berdaliyev Javohir Jahongir o‘g‘li

Farg‘ona viloyati mahallalarida tadbirkorlikni va hunarmadchilikni rivojlanishi holati tahlili 379
Tuxtasinov Zafarjon Odiljonovich

Проблемы охраны окружающей среды и формирования «зеленой экономики» 389
Ёдгорова Мухайё Шухратовна, Иминова Наргиза Акрамовна

The evolution of passenger transport in uzbekistan and its impact on economic growth 392
Naubetova Ziyada Niyet kizi

Davlat tibbiyot tashkilotlarida ish beruvchining fuqarolik javobgarligini majburiy sug‘urta qilish xarajatlarining hisobi 397
Kuliboev Azamat Shonazarovich

Jahon sug‘urta amaliyotining O‘zbekiston sug‘urta bozorining rivojlanishiga ta’siri 402
Kuvatova Dinara Anvarovna

Milliy iqtisodiyotda xorijiy investitsiyalarning ahamiyati va ta’sir mexanizmlari 406
Abdullayev Zoxid Xolxo‘jayevich

Xaridorlar bilan hisob-kitoblar auditida moliyaviy tahlil usullarini qo‘llash xususiyatlari 411
Saginbaev Sultanbek Turdibay o‘g‘li, Sultamuratov Qallibek

The function and value of commercial banks in fostering capital market growth 416
Isakov Janabay Yakipbaevich

Raqamli tehnologiyalarning korxonalar risk boshqaruvidagi rolini swot tahlili orqali tadqiq etishning ahamiyati 427
Tojimatov Izzatbek Ikromali o‘g‘li

The state and development trends of business process auditing in joint-stock companies in uzbekistan 439
Utegenova Sarbinaz Turdimuratovna

Mamlaktimizda amaldagi budjetlararo munosabatlarning tartibi hisobi, hamda uning ahamiyati 444
Tuxsanov Eldor Dilmurod o‘g‘li, Saydullayeva Zeboxon Shukrilla qizi

Qurilish materiallari sanoatida innovatsion klasterlarni boshqarishni takomillashtirish 462
Xaydarova E’zoza Shukurullayevna, Li Zin Bo

Barqaror rivojlanish va yashil iqtisodiyotning mamlakatimizda so‘nggi yillardagi oshib borayotgan ahamiyati 467
Bahodirova Mohigul

Conceptual framework for boosting the financial and economic performance of investment projects in industrial enterprises 472
Sarriev Kahraman Ramatullaevich

Bandlik va ayollar tadbirkorligi 477
Ibodullayeva M.S.

Mamlakatimiz yalpi ichki mahsulotini ekonometrik prognozlash 482
A’zamov Musurmon Axmadovich, Islomov Javohir

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Eksport siyosatini tadbirkorlik faoliyati rivojlanishiga ta’siri 488
Suvonov Ibrohim Izbosarovich, Abdug‘aniyev Murodjon Shavkat o‘g‘li

Aholini ish bilan ta’minlashda qishloq aholisini mehnat salohiyatidan foydalanish 492
Noiba Qodirova Maxmud qizi

Yashirin iqtisodiyotni kamaytirishda rasmiy bandlik va moliyaviy munosabatlarni rivojlantirish 497
Xalimbetov Farxad Bagibekovich, Reyimberdiyev Baburbek Adilbek o‘g‘li

Analysis of touristic potential and capacity of ecotourism sites 501
Abdurakhmanova Akida Faizulla kizi

Xorijiy investitsiya ishtirokidagi korxonalarni moliyalashtirishni takomillashtirish 509
Salohiddinov Jaloliddin

Infratuzilma va bozor infratuzilmasi tushunchalarining nazariy tavsifi 516
G‘aniyev Botir Baxtiyorovich

O‘zbekiston va xorijiy davlatlarda aksiyadorlik jamiyatlarining qimmatli qog‘ozlar orqali kapital yig‘ish strategiyalari 520
Dilnozaxon Muxitdinova

Iqtisodiy inqiroz paytida korxonalarda likvidlilikni boshqarish strategiyalari 527
Abdusalomova Nodira Bakhodirovna, Jabborova Sevinch Xusanovna

O‘zbekistonda islomiy mikromoliyaviy xizmatlar orqali ish bilan bandlikni oshirish istiqbollari 532
Mamatkulov Humoyun Bobir-ugli

Textile enterprises and changing market conditions: integration of demand analysis, trend forecasting and strategic assortment management 536
Ikramova Nodira Burkhon kizi

Aksiyadorlik korxonalari boshqaruv tizimida korporativ madaniyatni takomillashtirish 540
Umarkhodjaeva Muyassarhon Ganievna, Omanova Nargiza Rustam qizi

Moliyaviy faoliyat natijalari hisobi va auditini takomillashtirish 548
Po‘latov Xudoyberdi Uktamovich, Abduxoliqov Isomiddin Ikrom o‘g‘li

Rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda iqtisodiyotning real sektori korxonalariga kreditlar bo‘yicha foiz stavkalariga ta’sir ko‘rsatishda markaziy banklarning qayta moliyalash stavkalarining rolini tahlil qilish 553
Jabbarov Eliboy, Abdullayeva Charos Abdullo qizi

O‘zbekistonda qishloq xo‘jalik mahsulotlarini qayta ishlashda innovatsiyalarning roli va iqtisodiy samaradorligi 558
Raximov Baxromjon Ibroximovich, Solohiddinov Nuriddin Sirojiddin o‘g‘li

Sirkulyar iqtisodiyotni rivojlantirish orqali chiqindilarni boshqarish muammosini bartaraf etish yo‘llari 563
Narzullayev Elmurod Shuxrat o‘g‘li, Hamrokulov Ulug‘bek Abdurahmatovich

Korxonani samarali boshqarishni ta’minlash strategiyalari 567
D.Mutalova

Masofaviy ta’lim platformalarining qiyosiy tahlili va funksional xususiyatlari 571
Nabieva Nilufar Nabi qizi

Raqamli iqtisodiyotning jamiyat hayotiga ta’siri 577
Aripova Ziyoda Xayrullayevna, Nurmuxamedova Tursunoy Usmonovna

Transportda turistik xizmatlarni boshqarish mexanizmini takomillashtirish 581
Tuychiyev Anvarjon Muxtorjonovich

Ipak yo‘lining tarixiy madaniy merosi va hunarmandchiligi: dolzarb muammolar va tadqiqot istiqbollari 584
Xushnazarova Maxzuna Gulamdjanovna

Eksport faoliyatini rag‘batlantirishda institutsional va moliyaviy mexanizmlarning roli 589
Umarkulov Kodirjon Maxamadaminovich

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Elektron pul evolyutsiyasi 595
Marpatov Mavlonxon Dadashevich

Yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayonida sanoat korxonalarining roli 600
Nasullayeva Yoqutoy Nasim qizi

O‘zbekistonda turizm marketingi va raqobatbardoshligini oshirish 606
Ikramova Nasiba Axmadovna

Kambag‘allikni qisqartirishning zamonaviy yo‘nalishlari 610
Mirzayev Qulmamat Jonuzoqovich, Shodiyev Fazliddin Qalandar o‘g‘li

Jamiyatda imkoniyati cheklanganlarning bandligini ta’minlashning ijtimoiy-iqtisodiy asoslari 615
Tilavova Munisa Maxmudovna

Moliyaviy matematika vositalarining O‘zbekiston kredit tizimidagi qo‘llanilishi 620
Shamsiyeva Nigora Rafiq qizi

Ecological sustainability in tourism: regional practices and global reflections 626
Sayyora Safaeva

Quyi amudaryo mintaqasida turli darajadagi destinasiyalararo ixtisoslashgan klasterlarni shakllantirish asoslari va ularning o‘ziga xos jihatlari 631
Doschanov Tangirbergen, Ollanazarov Bekmurod Davlatmuratovich

Fine dining restoranlarida marketing strategiyalarining shakllanishi va mijoz jalb qilishda ularning ahamiyati 641
Jumaniyazova Sarvinoz Mansur qizi

Soliq to‘lovchilarning majburiyatlari bajarilishini kontseptual asoslari va shartlari asoslari xususida 644
Abdusherozov Abdullo Baxtiyorovich

Davlat sektoridagi tashkilotlarda smetalar tuzish tartibi 651
Abdulaziz Norquchqorov Ziyadullayevich

Качественное развитие рынка труда узбекистана 657
Мамадалиева Хафиза Холдаровна

Kichik biznes subyektlarining aholi bandligini ta’minlash orqali kambag‘allik darajasini pasaytirishdagi o‘rni 664
Maxamadaliev Boburbek Baxodir o‘g‘li

Устойчивое развитие esg-менеджмента: от тренда к фундаментальной стратегии выживания и процветания 670
Собирова Нилуфар Бекпулат кизи

Sirdaryo viloyatida investitsion faollikni oshirishda davlat va xususiy sektor hamkorligi 676
Mamatqulova Muxlisa Komiljon qizi

Qurilish loyihalarini moliyalashtirishning milliy va xalqaro tajribasi 681
Yashin Iboyev

Xizmatlar sohasida innovatsion muhitni yaratishning dolzarb masalalari 687
Kamoliddin Mamatqulovich Ibodov, Jamshid Abduxaliqovich Xolboyev

Sanoat korxonalarining raqobatbardoshligini boshqarishda tovar aylanmasi tahlili 692
Jumayeva Gulrux Jo‘raqulovna

Xo‘jalik yurituvchi subyektlarda innovatsion faoliyatning moliyaviy va boshqaruv hisobini takomillashtirish masalalari 698
Xushvaqtova Nozanin Nurbek qizi

Effect of processing on nutrients in tomato products 706
Ergasheva Muhabbat Komil kizi

Asosiy vositalarni davomiy (uzluksiz) baholash 710
Kuziev Islom Nematovich, Raxmonov Xurshidbek Shavkat o‘g‘li

Sun’iy intellekt: Markaziy banklarni qanday o‘zgartirmoqda? 715
Shahboz Qozoqov Ortiqbaevich

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Kichik biznes subyektlarida tashkil etilgan baliqchilikka ixtisoslashgan xo‘jaliklarning mamlakat oziq-ovqat xavfsizligini ta’minlashdagi o‘rni 720
Vazirov Azamat Yoqubjonovich

Korxonalarning marketing faoliyatini strategik rivojlantirish yo‘nalishlari 725
Isokboeva Zilola Rustam qizi

К целям повестки 2030: анализ экономических индикаторов узбекистана 728
Салахутдинова Юлдуз Голибовна

Современное состояние исследований в области использования цифровых технологий в инвестиционной деятельности 734
Ирмухамедова М.Д.

Tijorat banklarining raqamli transformatsiyasi jarayoni, uning imkoniyatlari va xavf-xatarlarini tahlil qilish 741
Eshqobilov Ahmat Jovliyevich

Aholi sonining o‘sishi va iqtisodiy infratuzilmaga yuklanish: hududiy tahlil 745
To‘rayev Nurbek Baykulovich

O‘zbekistonda oziq-ovqat xavfsizligini ta’minlash va boshqarishning hududiy rivojlantirish strategiyasi 751
Nuraliev Temurjon Erkinjon o‘g‘li

O‘zbekistonning zamonaviy korxona va tashkilotlarda boshqaruv masalalari 756
Ahtamova Mohigul Erkinovna

Davlat tashkilotlarida ichki audit tuzilmalarini tashkil etishni rivojlantirish 761
Nasimov Fazliddin Sirojevich

Yashil moliyalashtirishda sun’iy intellekt texnologiyalarining roli: imkoniyatlar va xavflar tahlili 765
Isoqulova Munisxon Abdurasul qizi

Критерии экологичности бренда: как измерить «зеленый» имидж? 769
Носирова Чарос

Qishloq xo‘jaligini innovatsion texnologiyalar asosida boshqarish 775
Mamadiyarov Dilshad Uralovich, Normurodov Sarvar Norboy o‘g‘li

«O‘ztransgaz» AJ faoliyatini 2024–2027 yillarga prognozlashtirishda ekonometrik modellar asosida tahlil 784
Sindorov Davlatbek Abdumajid o‘g‘li, Murodov Sardor Nurali o‘g‘li

Favqulodda vaziyatlarning oldini olishga qaratilgan tibbiy profilaktik ishlar 791
Mahmudov Otamurod Hoshimovich, Murtazova Sh.N.

Xizmat ko‘rsatish sohasida elektron tijoratni rivojlantirishga ta’sir etuvchi omillar tahlili 795
Maxmudov Lazizbek Ubaydullo o‘g‘li

O‘zbekiston chakana savdosi tizimi va uning rivojlanishi 806
Yaqubov Azizbek G‘anibekovich

Milliy iqtisodiyotni tartibga solishda davlatning o‘rni va maqsadi 812
Amonov Mehriddin Oromiddinovich

Investitsion faoliyatni amalga oshirishning xorij tajribasi va mamlakatimizda foydalanish istiqbollari 816
O‘tamurodova Surayyo Shokirjon qizi

Uy-joy fondini boshqarish samaradorligini oshirishda zamonaviy sifat menejmenti tizimining o‘rni 822
Asadullina Nailya Ramilevna, Normurodov Sarvar Norboy o‘g‘li

Значение искусственного интеллекта в области педагогики на основе мультимедийных приложений 829
Бегалиев Файзали Умаралиевич

Sog‘lomlashtirish turizmida ekologik va ijtimoiy ta’sirlarning sintezi 832
Naimov Saidjon Yusup o‘g‘li

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Kasbiy ta'lim tashkilotlarida o'quvchilarni raqamli kompetensiyasini baholashning metodologik asoslari 835
Maxkamova Zuxra Tursunpulotovna

Обзор по теме Современные системы управлением возбуждение синхронных машин и перспективы их развития (Формирования законов управления) 841
Алиев Аброр Мураткулович

O'zbekistonda turizm va servis soxasida davalt- xususiy sheriklik mexanizmidan foydalanish istiqbollari 846
Mamayusupova Dilovarxon Begmatovna

Tijorat banklarida operatsion risklarini baholash va boshqarish tizimini tashkil qilish 850
Jaxongir Rabbimov

Tomorqa xo'jaliklari faoliyatini tahlil qilishda statistik modellar va metodlardan foydalanish yo'nalishlari 855
Turobov Sherzod Alisherovich

Совершенствование порядка расчёта и взимания ндс в узбекистане: аналитический подход 860
Бисенбаев Шаряр Куанишбай ули

Mintaqaviy iqtisodiyotda inson kapitalini raqamli transformatsiyalash masalalari 864
Yusubboeva Dinora Qudrat qizi

Sirdaryo viloyatining turizm imkoniyatlari va o'ziga xos turizm resurslari 875
Tursunova Gulmira Rabbonovna

Samarqand viloyatida investitsion-innovatsion faollikni oshirish holati va investitsiyalarning tarkibiy xususiyatlari 883
Bektemirov Abdumalik Bektemirovich, Axrorov Abbos Aslamjon o'g'li

Global innovatsion indekslar va o'zbekiston: rivojlanish yo'nalishlari va bosqichlari 889
Bekmurodova Gavhar Adham qizi

Aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ boshqaruvga raqamli texnologiyalarni joriy qilishning ilmiy-nazariy asoslariga qarashlar 895
Suyunov Dilmurod Xolmuradovich, Xabibullayeva Shirinxon Toxir qizi

Xalqaro standartlar asosida moliyaviy instrumentlar hisobini va auditini takomillashtirish 902
Nuraliyev Behzod Baxtiyor o'g'li

Внедрение и адаптация исламского банкинга в экономике узбекистана 906
Б.Б.Ахмаджанов, М. С.Шукруллаева, Д.Р.Сафаева

Kichik biznesning iqtisodiy o'sishni ta'minlashdagi ahamiyatini baholash uslubiyoti 911
Ermatov Akmaljon Adxamovich

"Neyromarketing" asosida o'zbekiston turizm brendi tahlili 916
Narziqulov Elbek Farxod o'g'li

Xalqaro bozorlarda zamonaviy marketing vositalaridan foydalanish 922
Meliqulov Abduhalil Norinovich

Tijorat banklarida muammoli kreditlar va ularning bank aktivlariga ta'siri 929
Saidov Bobir Jiyanboy o'g'li, Xolmuradov Musurmon Avlaqulovich

Сущность и причины международных денежных переводов 936
Гимранова О. Б.

Xo'jalik yurituvchi subyektlarda uzoq muddatli aktivlarning hisobi va auditini raqamli tvin texnologiyasi asosida takomillashtirish imkoniyatlari 941
Rizakulov Abdurauf Abdimutalibovich

Biologik aktivlarning tushunchasi: iqtisodiy mazmuni va mohiyati 948
Ziyayev Dilshodjon Salimjonovich

Xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda iqtisodiy siyosatning roli: zamonaviy yondashuvlar 953
Xodjayev Jamshid Abduxakimovich

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Аналитический обзор: Развитие корпоративного управления в государственных корпорациях Узбекистана (2015–2025) 958
Мамараджабов Фарход Бахтиярович

O‘zbekistonda transport infratuzilmasini rivojlantirish karidorlari 968
Nazriyev Umidjon Baxrillayevich

Aylanma kapital bilan ishlashda samaradorlikni oshirish: korxona moliya siyosatini takomillashtirish yo‘nalishlarida data science yondashuvlari 975
Khoshimov Doniyor, Kungratov Ilmurod Kuzibay o‘g‘li

Davlat ulushi mavjud bo‘lgan korxonalarda moliyaviy barqarorlikni ta’minlashda raqamli transformatsiyaning roli 982
Musurmonov Mehroj Murtaza o‘g‘li

Iqtisodiyotni raqamlashtirishda tijorat banklariga moliyaviy resurslarni jalb qilish metodologiyasini takomillashtirish 988
Hamrayev Obid Akhatovich

Tibbiy xizmatlarda raqamli texnologiyalarni joriy etish va uning samaradorlikka ta’siri (xorijiy tajriba) 993
Usmonova Vasila Botirovna

Tijorat banklarida muammoli kreditlarni boshqarish amaliyoti tahlili 997
Akramova Nargiza Nutfillayevna

Using integrated marketing communications (IMC) in business management 1002
Ziyayeva M.M.

Xorijiy mamlakatlarda tibbiyot muassasalarini moliyalashtirish masalalari va ulardan o‘zbekistonda foydalanish istiqbollari 1006
Jaxongirov Ilimdorjon Jahongirjon o‘g‘li

Davlat budjetining ijtimoiy sohani rivojlantirishdagi xarajatlarini samarali boshqarish yo‘llari 1011
Qo‘ziyev Shodiyor Qilichboy o‘g‘li

Mintaqada xalq hunarmandchiligida klasterlash va ekologik logistika modeli asosida savdo tizimini shakllantirish 1015
Norqobilova Feruza Abduhomidovna

To‘g‘ri xarajatlar usuli va to‘liq yutuvchi xarajatlar usuli tizimlarining afzalliklari va farqli jihatlari amaliy misolda 1019
Kholisa Kamoliddinovna Kuldosheva

Investitsiyalarni innovatsiyalarga yo‘naltirish bo‘yicha xorij tajribasi 1024
Ayubov Ilyos Ilxomovich

Важность разработки стратегических программ развития страны 1028
Каримова Нуржахон Олим кизи

Sanoat korxonasining raqamli transformatsiyasini baholash omillari va ko‘rsatkichlari 1032
Kudaybergenov Azamat Shamuratovich

Namangan viloyatida ijtimoiy turizm tadbirkorligini maqsadli boshqarish mexanizmi 1042
Yunusova Sohiba Abdulmamidovna

Evaluating the capital asset pricing model methodology in uzbekistan companies 1048
Bunyod Usmonov

Aholini ish bilan bandligining yangi turlari va imkoniyatlari 1055
A.B. Khayitov

Maktab direktorlarini qo‘llab-quvvatlashda asosiy ustun amaliyotlar va o‘zbekiston ta’lim tizimida ularni qo‘llash imkoniyatlari 1059
Mamura Tadjibayeva

Sun’iy intellekt asosida matematik masalalarni yechish algoritmlari 1064
Oqnazarov To‘lqin Jalilovich, Jo‘rayev Mardon

Global ta’lim makonida milliy tarbiyani rivojlantirish istiqbollari 1071
Sanaqulov Sardor Istamqulovich

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Bank xizmatlari sifati va bank daromadlariga ta’sir etuvchi omil sifatida personal faoliyatining o‘rni 1075
Abdukaxarova Shoira Abduvahobovna

Fond bozori raqamli iqtisodiyotda investitsiyalarni shakllantirish manbai sifatida 1079
Kamilova Sevara Anvarovna

O‘zbekistonda toza suv va sanitariyaning inson hayoti hamda iqtisodiy farovonlikka ta’siri: BRM-6 doirasida tahlil 1085
Xasanova Iroda Azizbek qizi

Increasing the effectiveness of using marketing communications in the tourism services market 1090
Sobirjonov Asrorbek Sobitjon ugli

Davlat xaridlari sohasini takomillashtirish istiqbollari 1095
Bazarov Nazirjon Sobirovich

Xarajatlarning strategik boshqaruv hisobini xo‘jalik yurituvchi subyektlarda takomillashtirish 1103
Xayitboeva Laylo Oybekovna

Davlat moliyaviy nazorati tizimida tashqi audit: rivojlangan mamlakatlar amaliyoti 1109
Kuliyev Komil Shuxratovich, A.Astanovulov

Moliyaviy instrumentlarni hisobga olishda biznes modelning ahamiyati va amaliy yondashuvlar 1114
Shanasirova Nodira Abdullayevna

Tijorat banklarida risklarni boshqarishning ustuvor yo‘nalishlari 1118
Tursunov Ilxom Toirovich

Chakana va ulgurji savdo korxonalari faoliyatini rivojlanishiga tasir etuvchi omillarni baholash 1124
Yuldasheva Gulmira

Managing tourism in fragile ecosystems: a case study approach 1128
Dilmurod Nasimov, Shahrizoda Sirojiddinova

Tadbirkorlikni innovatsion-investitsion jihatdan baholash uslublari 1134
Fayziyev Shavkat Shaxobidinovich

Зарубежный опыт развития инновационной деятельности предприятий энергетической отрасли 1141
Бегмуллаев Отабек Ирисалиевич

Leveraging machine learning for big data analytics: a strategic overview 1148
Ismaylov Timur Kuanishbaevich, Kurbanbaev Bakhtiyar Bakhitovich, Orazbayev Aqilbay Jenisbay uli

Ta’lim muassasalarida xarajatlar smetasi ijrosining dastlabki hisobini yuritilishi 1152
Isoqulov Fazliddin Shamsiddin o‘g‘li

“Yengil sanoat korxonalarini qo‘llab-quvvatlash choralari haqida” 1158
Otaxanova Umida Olim qizi

Investitsion-qurilish jaryonlarini samarali boshqarishning tashkiliy modellari va ulardan foydalanish usullari 1162
Abduvaliyev Bekzod Muxiddin o‘g‘li

Qimmatli qog‘ozlar bozorining mohiyati bo‘yicha nazariy asoslar 1169
Alimov Ilxomjon Ikromovich, Ikramov Akmalbek Ilxomjon o‘g‘li

Adoption of electric vehicles in logistics: opportunities and challenges in Uzbekistan 1175
Oblokulova Parvina

Qishloq xo‘jaligiga investitsiyalarni jalb qilishning xorijiy mezonlari 1182
Jurayev Abdug‘affor Sofarovich, Nazirova Sayyora Baxtiyorovna

Raqamli tranformatsiya jarayonlarining mehnat bozori konyukturasiga ta’siri 1187
Fayzullayev Nurulla Baxromovich , Xudaybergenova Shukurjon Erkinovna

Milliy iqtisodiyotda internet xizmatlarini rivojlantirishning o‘ziga xos yondashuvi 1194
Niyozova Shohsanam Nuritdinovna

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Auditorlik xulosalarini shakllantirishda auditorlik dalillariga qo‘yiladigan talablar 1199
Qo‘shmatov Otaxon Qurbonaliyevich

Qishloq xo‘jaligi sohasini takomillashtirishda investitsion loyihalarning iqtisodiy mohiyati 1203
Israilova Xikoyat Musakulovna

Kichik biznes faoliyatini rivojlantirishning nazariy-uslubiy asoslari 1207
Dadaboyeva Marguba Mamasoliyevna

Eko va agro-turizmda raqobatbardosh mahsulotlarni ishlab chiqishning istiqbollari 1212
Nurfayziyeva Mohinur Zayniddinovna

The importance of the cluster system in the agricultural field 1217
Sherkulov Shokhrukh Erkin o‘g‘li

Qishloq xo‘jaligi sug‘urtalash tizimini takomillashtirish yo‘llari 1221
Mardonov Mashrab Mansurovich, Muxtorov Abduxolik Abduxalimovich

Aksiz solig‘i amaliyotining genezisi, milliy xususiyatlari, turlari va vazifalarining nazariy jihatlari 1225
Shodiyev Olimjon Abduraxmonovich

Iqtisodiyotning real sektor tushunchasi, uning tarkibi va iqtisodiyotdagi ahamiyati 1230
Mahmudov Nurali Komilovich

Korporativ moliya tizimini rivojlantirishda raqamli moliya vositalari va texnologiyalarning integratsiyasi 1241
Xalbekov Ozodbek Xudoykulovich

The influence of tour interpretation on perceived heritage values: a comparative analysis of tourists with and without guided interpretation at a heritage destination 1245
Shokhnigorbegim Juraeva

Raqamli iqtisodiyot sharoitida aloqa xizmatlarini rivojlantirish va samaradorligini oshirishning metadologik asoslarini takomillashtirish 1252
Xazratov Abror Panjiyevich

Madaniy meros obyektlari asosida barqaror turizmni rivojlantirish strategiyalari 1257
Abriev Zoirjon

Пути инновационного развития национальной экономики 1262
Жураев Тошболта Тухтаевич

Hududlarda turizmni rivojlantirishda to‘siqsiz, barqaror turizmni tashkil etish zarurati 1267
Jo‘rayeva Nargiza Abduvohidovna

Application of ifrs in budgetary accounting 1272
G. Djambakieva

Transport xizmatlari sektorining rivojlanishini statistik tahlili: xorazm viloyati misolida 1276
Raximov Alisher Ibragimovich

O‘zbekistonda 2024-yil davomida yirik soliq to‘lovchilarni soliq ma’murchiligi tahlili 1281
Xushatov Nuriddin Maxmatqulovich

Zamonaviy ta’lim sifatini baholashning nazariy-metodologik asoslari 1288
Rahimova Qutlibika Ergashevna

Chakana va ulgurji savdo korxonalari faoliyatini rivojlanishiga ta’sir etuvchi omillarni baholash 1293
Yuldasheva Gulmira

Zamonaviy axborot tizimlari orqali soliq qarzdorligini undirish mexanizmining takomillashtirish yo‘llari 1296
Maxmadustov Jalol Maxmadustovich

ZAMONAVIY AXBOROT TIZIMLARI ORQALI SOLIQ QARZDORLIGINI UNDIRISH MEXANIZMINING TAKOMILLASHTIRISH YO‘LLARI

Maxmadustov Jalol Maxmadustovich
PhD, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
ORCID: 0009-0004-6511-7063
E-mail: makhmadustovjalol@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada soliqlarni undirish mexanizmini takomillashtirish, soliq to‘lovchilarga xizmat ko‘rsatish va ta’limni yaxshilash, soliq tizimi va tartiblarini soddalashtirish, soliq to‘lovchilar va soliq organlari o‘rtasida samarali aloqa kanallarini rivojlantirish masalalari yoritilgan. Bundan tashqari, adolatga bo‘lgan ishonch va idrokni shakllantirish, samarali majburlov choralarini qo‘llash orqali soliq muvofiqligini oshirish, shuningdek, soliq va yig‘imlar bo‘yicha soliq qarzdorligi yuzaga kelishining asosiy sabablari nazariy va amaliy jihatdan tahlil etilgan.

Kalit so‘zlar: soliq qarzi, boqimanda, kadastr qiymati, shaxsiy kartochka, soliq elementlari, budjet salohiyati, mahalliy budjet, mahalliy budjet xarajatlari, sud ijrosi, qarz beruvchi, kreditor, debitor.

Abstract: This article discusses ways to improve the mechanism of tax collection, enhance services and education for taxpayers, simplify the tax system and procedures, and develop effective communication channels between taxpayers and tax authorities. In addition, the theoretical and practical aspects of building trust, promoting the perception of fairness, and applying effective enforcement measures to increase compliance are explored. The study also examines the main causes of tax arrears in relation to taxes and fees.

Key words: tax arrears, dependent, cadastral value, personal card, tax elements, budget capacity, local budget, local budget expenditures, judicial enforcement, lender, creditor, debtor.

Аннотация: В статье рассматриваются вопросы совершенствования механизмов взимания налогов, улучшения обслуживания и просвещения налогоплательщиков, упрощения налоговой системы и процедур, развития эффективных каналов коммуникации между налогоплательщиками и налоговыми органами. Кроме того, теоретически и практически освещены вопросы формирования доверия и восприятия справедливости, применения эффективных мер принуждения для повышения налоговой дисциплины, а также основные причины возникновения налоговой задолженности по налогам и сборам.

Ключевые слова: налоговая задолженность, иждивенец, кадастровая стоимость, личная карточка, элементы налога, бюджетная обеспеченность, местный бюджет, расходы местного бюджета, принудительное исполнение, заимодавец, кредитор, должник.

KIRISH

Davlatimizda hozirgi kunda tadbirkorlik va kichik biznesni qo‘llab-quvvatlash, ularning faoliyatini erkinlashtirish jarayonida turli tekshiruvlarni kamaytirish, soliqlar va yig‘imlarning ularning faoliyatiga ta’sirini minimallashtirishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Ya’ni, mulkchilik shaklidan qat’i nazar, har qanday xo‘jalik sub’ekti tomonidan to‘lanayotgan soliq miqdori uning to‘liq iqtisodiy erkinligini ta’minlashga xizmat qilishi lozim. Bu esa bugungi kundagi soliqqa tortish tamoyillarining eng muhim va asosiy mezonlaridan biri hisoblanadi.

Mustaqillikka erishilgan dastlabki yillardan boshlab, ayniqsa soliq qarzdorligining ortishini oldini olish masalasiga alohida e’tibor qaratilmoqda. Qarz beruvchilar va qarz oluvchilar, kreditorlar hamda debitorlar o‘rtasidagi munosabatlarni tartibga soluvchi huquqiy-me’yoriy asoslar yaratilgan. Ko‘rilayotgan qatiy chora-tadbirlar natijasida soliq organlarining budjet hamda budjetdan tashqari maqsadli jamg‘armalarga soliq tushumlarini undirishdagi faolligi ma’lum darajada ijobiy natijalar bermoqda.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Hozirgi davrda O‘zbekiston Respublikasi soliq ma’muriyatchiligida joriy etilgan soliqlarni undirish mexanizmini takomillashtirish yo‘llari mavzusiga oid qisqacha adabiyotlar sharhini keltiramiz.

Soliq majburiyati — bu jismoniy shaxs, korporatsiya yoki boshqa yuridik shaxsning davlat oldidagi soliq qarzining umumiy summasidir. Daromad solig‘i, savdo solig‘i va kapital daromad solig‘i soliq majburiyatining asosiy shakllaridir (Johnson, 2022) [1].

Soliq majburiyatining ta’rifi jismoniy yoki yuridik shaxsning davlatga soliq bo‘yicha qarzi bo‘lgan pul yoki qarz miqdori sifatida belgilanadi (Josephson, 2022). Demak, soliq majburiyatlarining bajarilmasligi, ya’ni soliq to‘lashdan bo‘yin tovlash holatlari ortib bormoqda. Ushbu tadqiqot doirasida “soliq to‘lashdan bo‘yin tovlash” tushunchasining iqtisodiy mohiyati yoritilgan. Bu atama ostida jismoniy yoki yuridik shaxslarning soliq majburiyatlarini qonunga xilof tarzda kamaytirish maqsadida olib borilayotgan keng ko‘lamli faoliyati tushuniladi. Soliq majburiyatlari soliq tizimining standart va huquqiy jihatlaridan biri bo‘lib, soliq to‘lashdan bo‘yin tovlash — bu firibgarlik yo‘li bilan ushbu majburiyatlardan qochish yoki ularni kamaytirishga qaratilgan jinoiy harakatdir [2].

Soliq to‘lashdan bo‘yin tovlash tarix davomida deyarli barcha hududlarda keng tarqalgan. “Soliq to‘lashdan bo‘yin tovlash” atamasi soliqlarning adolatli ulushini to‘lashni istamagan shaxslar tomonidan amalga oshiriladigan keng miqyosdagi faoliyatni anglatadi (Owusu va boshq., 2019). Bu, odatda, daromadni kamaytirib ko‘rsatish, chegirmalarni ortiqcha ko‘rsatish va moliyaviy hujjatlarni manipulyatsiya qilish kabi strategiyalar orqali amalga oshiriladi (Ozili, 2020). Shunga qaramay, soliq to‘lashdan bo‘yin tovlash natijasida yo‘qotiladigan daromad miqdori istalgan mamlakat uchun sezilarli bo‘lishi mumkin [3].

Ko‘pgina tadqiqotlar soliq to‘lashdan bo‘yin tovlashni individual xatti-harakatlar doirasida, aniq kontekstda tahlil etadi (Alm va boshq., 2019). Bu jarayon axloqiy qadriyatlar, ishonch, munosabat, idrok, niyat, xabardorlik, madaniyat, dindorlik, bilim va ta’lim kabi shaxsiy omillarga bog‘liq. Shaxsiy daromad solig‘i ushbu xatti-harakatlar eng ko‘p o‘rganilgan soliq turi hisoblanadi (Efeeloo va Dick, 2018). Jismoniy shaxslar daromadni kam ko‘rsatish, chegirmalarni va kreditlarni ortiqcha aks ettirish, soliq deklaratsiyasini o‘z vaqtida topshirmaslik yoki umuman topshirmaslik orqali soliq to‘lashdan qochishi mumkin. Shu bilan birga, firmalar ham xuddi shunday harakatlarni yuridik shaxslar daromad solig‘i doirasida amalga oshirishi mumkin [4].

Adabiyotlarda soliq to‘lashdan bo‘yin tovlashga ta’sir etuvchi iqtisodiy omillar qatoriga soliq stavkalari, moliyaviy cheklovlar, daromad darajasi, soliq yuki, korrupsiya, iqtisodiy tuzilma, audit, jarimalar va ishsizlik kiradi. Richardson (2016) tadqiqotida iqtisodiy omillarga qaraganda iqtisodiy bo‘lmagan omillar soliqdan bo‘yin tovlashga ko‘proq ta’sir qilishi ta’kidlangan. Ayniqsa, korrupsiya va soliqdan bo‘yin tovlash keng tarqalgan tizimli muammolar sifatida ko‘rsatilgan. Korrupsiya — vakolatli shaxs yoki korporatsiya tomonidan noqonuniy foyda olish maqsadida hokimiyatdan shaxsiy manfaatlar yo‘lida foydalanishdir (Khlif va Amara, 2019). Ishsizlik esa — muayyan yoshga yetgan, haq to‘lanadigan ishga ega bo‘lmagan, ammo faol ish izlayotgan shaxslar sifatida belgilanadi (Tabandeh va Tamadonnejad, 2015). Tadqiqotlar ishsizlikni yashirin iqtisodiyotning asosiy manbalaridan biri sifatida ko‘rsatadi [5].

So‘nggi tadqiqotlarda yuqorida qayd etilgan omillardan tashqari boshqa ijtimoiy-iqtisodiy omillar ham ko‘rib chiqilgan. Masalan, davlat xizmatlarini raqamlashtirish, korporativ ijtimoiy mas’uliyat va ma’lumot tarqatish darajasining soliq majburiyatlariga ta’siri mavjud. So‘nggi yillarda butun dunyo bo‘ylab hukumatlar internet texnologiyalari yordamida davlat xizmatlarini soddalashtirish va ularning samaradorligini oshirish imkonini ko‘rib chiqmoqda (Uyar va boshq., 2021; Montenegro, 2021). Nihoyat, “hushtakbozlik” — bu xodim tomonidan o‘z tashkiloti ichida sodir etilayotgan noqonuniy, axloqsiz yoki firibgarlik xatti-harakatlarini oshkor etish jarayonidir. Hushtakbozlik tizimlari audit ehtimolini oshirish orqali soliqdan bo‘yin tovlashni aniqlash imkonini kengaytiradi (Masslett va boshq., 2019) [6].

Sabine Freizer tomonidan yozilgan “O‘zbekistonda soliq ma’muriyati islohoti va fiskal nazorat” (2006–yil) nomli tadqiqotda O‘zbekistonda soliq ma’muriyatchiligini isloh qilishning umumiy ko‘rinishi yoritilgan. Muallif soliqlarni undirish mexanizmlarini takomillashtirishda soliq to‘lovchilarni xabardor qilish, tushuntirish ishlarini kuchaytirish, shaffoflik va mas’uliyatni oshirish, soliq tizimini modernizatsiya qilish zarurligini asoslab bergan [7].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqotda soliq qarzdorligini undirish mexanizmini takomillashtirishda zamonaviy axborot tizimlarining qo‘llanilishi bo‘yicha nazariy va amaliy asoslar kompleks o‘rganildi. Tadqiqotda sifatli va miqdoriy metodlar uyg‘un holda qo‘llanildi. Sifatli metodologiya doirasida xorijiy mamlakatlar, xususan Angliya, Latviya, Koreya, Kanada, Yaponiya va boshqa davlatlarning ilg‘or tajribalari o‘rganildi va soliq boshqaruvida axborot texnologiyalarining roli tahlil qilindi.

Miqdoriy tahlilda esa O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi, Moliya vazirligi va Davlat statistika qo‘mitasining 2020–2024–yillarga oid rasmiy ochiq ma’lumotlari asosida soliq qarzdorligi hajmi, debitorlik

qarzlarining tuzilmasi, ularning o‘zaro bog‘liqligi va inkasso topshiriqlari samaradorligi statistik tahlil asosida baholandi. Bu jarayonda Microsoft Excel va SPSS statistik dasturlaridan foydalanildi.

Shuningdek, tahlil jarayonida quyidagi usullar qo‘llanildi: taqqoslash usuli, grafik tahlil, regressiya tahlili, ekspert baholash, funksional tizim yondashuvi. Soliq to‘lovchilarning “Shaxsiy kabinet” elektron platformasining imkoniyatlari, real vaqt rejimidagi monitoring, inkasso tizimlarining ishlash mexanizmlari o‘rganildi.

Tadqiqotda so‘rovnoma usuli ham qo‘llanilib, u orqali yirik yuridik shaxslar va soliq inspektorlarining axborot tizimlaridan foydalanishdagi tajribalari va fikrlari o‘rganildi. Olingan natijalar asosida soliq qarzdorligini undirish bo‘yicha zamonaviy axborot tizimlarining samaradorligini oshirishga qaratilgan taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Soliq majburiyatlarini takomillashtirish va zamonaviy axborot tizimlaridan foydalanish orqali soliq qarzlarini undirish mexanizmini rivojlantirish — soliq yig‘ish jarayonlarining samaradorligi va shaffofligini ta’minlashda muhim qadamdir. Ma’lumotlarni tahlil qilish va avtomatlashtirish kabi ilg‘or texnologiyalarni joriy etish soliq organlariga nomuvofiqliklarni aniqlash, soliq to‘lashdan bo‘yin tovlash holatlarini fosh etish hamda muddati o‘tgan soliq to‘lovlarini yig‘ishni soddalashtirish imkonini beradi.

Zamonaviy axborot tizimlari soliq organlariga katta hajmdagi ma’lumotlarni markazlashtirish va chuqur tahlil qilish imkonini taqdim etadi. Bu esa, o‘z navbatida, nomuvofiqlik shakllarini aniqlash hamda yuqori xavfga ega soliq to‘lovchilarni samarali yo‘naltirish va nazoratga olish imkonini oshiradi.

Bashoratli tahlil usullaridan foydalanish orqali soliq organlari soliq to‘lovchilarning potensial bo‘yin tovlash ehtimollarini ilgari surib aniqlash, tergov harakatlariga ustuvorlik berish va mavjud resurslarni samarali taqsimlash imkoniyatiga ega bo‘lishlari mumkin. Bundan tashqari, raqamli platformalar soliq to‘lovchilarga o‘z soliq majburiyatlariga rioya qilish jarayonini yengillashtirishda muhim vosita sifatida xizmat qilmoqda. Masalan, onlayn topshirish tizimlari, soliq bilan bog‘liq ma’lumotlarga real vaqt rejimida kirish imkoniyati hamda shaxsiylashtirilgan maslahatlar taqdim etilishi bunga misol bo‘la oladi.

Bu nafaqat soliq to‘lovchilarning umumiy tajribasini yaxshilaydi, balki soliq hisobotlaridagi xatoliklar va kechikishlar ehtimolini ham kamaytiradi. Umuman olganda, zamonaviy axborot tizimlarining soliq ma’muriyatchiligiga joriy qilinishi soliq muvofiqligini oshirish, soliq to‘lashdan bo‘yin tovlashni kamaytirish va barcha manfaatdor tomonlar uchun adolatli soliq tizimini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi.

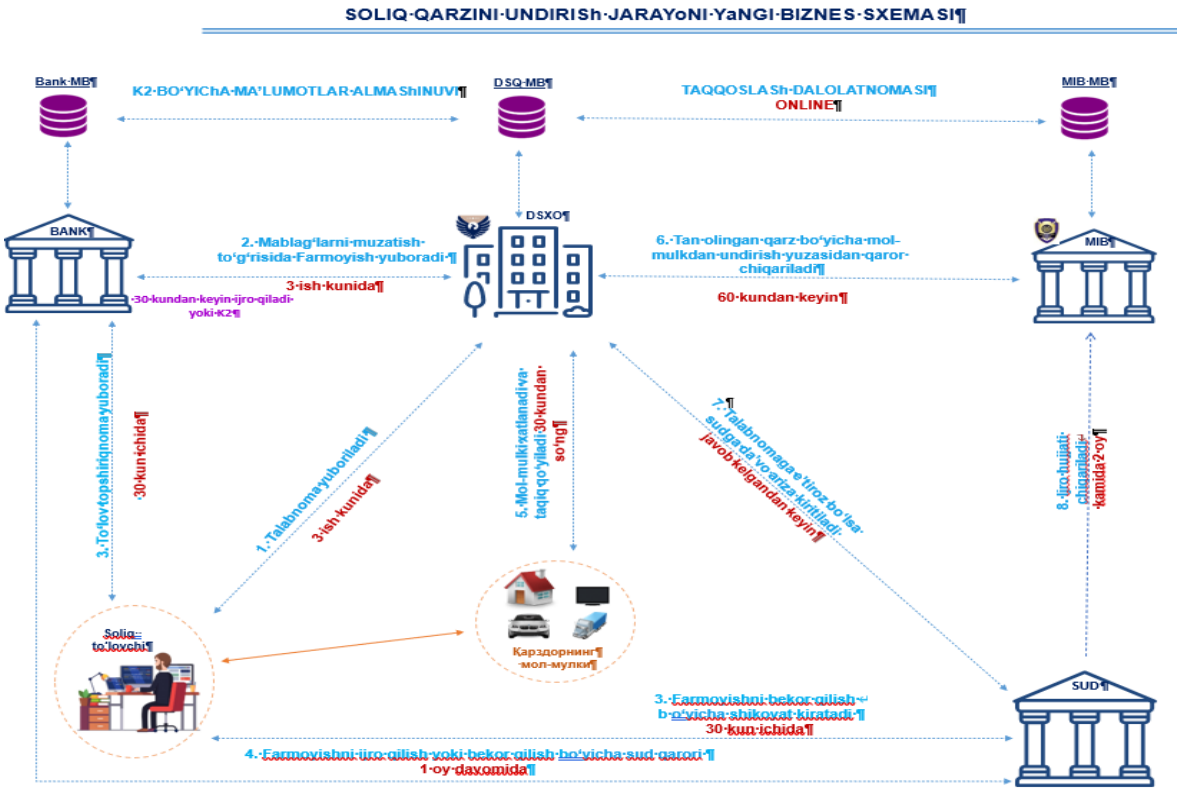

1-rasm. Soliq qarzini undirish jarayoni — yangi biznes sxemasi[1]

1 Солиқ қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан тайёрланган

Soliq qarzdorligini zamonaviy axborot tizimlari orqali undirish mexanizmini takomillashtirishda asosan quyidagilarga e'tibor berish zarur. Bu holat 1-rasmda batafsil sxemada ko'rsatilgan. Unda, soliq qarzi yuzaga kelgandan keyin 3 ish kuni ichida qarzdorga talabnoma yuboriladi. Talabnoma bilan xabardor qilingan holda, yana 3 ish kuni ichida qarzdorning bank hisob varag'iga farmoyish yuboriladi hamda barcha hisobvaraqlardagi mablag'lar 30 kunga muzlatiladi. Agar farmoyish bo'yicha soliq to'lovchining e'tirozi bo'lmasa, 30 kundan keyin muzlatilgan summalar budjetga o'tkaziladi. Farmoyish yuborilganidan 30 kun muddat ichida qarzdor to'lov topshiriqnomasi bilan to'lovni amalga oshirishi yoki farmoyishni bekor qilish bo'yicha sudga shikoyat berishi mumkin.

Farmoyishni ijro qilish yoki bekor qilish yuzasidan sud qarori chiqariladi va farmoyish ijrosi sud qarori asosida amalga oshiriladi. Farmoyish yuborilganidan 30 kun o'tib, tan olingan soliq qarzi bo'yicha soliq organi qarzdorning mol-mulkini xatlaydi. Tan olingan qarz bo'yicha farmoyish yuborilganidan so'ng 60 kundan keyin ham qarzdorlik qisqarmasa, soliq organi qaror chiqarib, mol-mulkdan undirish yuzasidan Majburiy ijro byurosiga qaror yuboradi. Qarzdorning hisobvarag'i bo'lmasa va talabnoma yuborilganidan keyin 30 kun ichida e'tiroz bildirilsa, soliq organi sudga da'vo arizasi bilan murojaat qiladi.

Soliq organining da'vo arizasi sud tomonidan ko'rib chiqilib, hal qiluv qarori chiqariladi va 1 oydan keyin ijro varaqasi chiqarilib Majburiy ijro byurosiga yuboriladi.

Respublikamiz soliq mexanizmi ikki muhim vazifani bajaradi: bir tomondan — davlat budjetini zarur daromadlar bilan ta'minlash, ikkinchi tomondan esa — soliq to'lovchilar faoliyatini rag'batlantirish. Ushbu vazifalarni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun soliq tizimida iqtisodiy islohotlarni o'tkazish, soliqning rag'batlantiruvchi rolini kuchaytirish va ularning budjet tizimiga barqaror kirishini ta'minlash zarur. Buning uchun soliqni undirish usullarini takomillashtirish, soliq undirishni optimallashtirish, soliq qarzini kamaytirish va soliq yukini yengillashtirish choralari ko'rilishi lozim.

Soliq tizimidagi islohotlar mamlakatimizda soliq ma'murchiligini takomillashtirishda alohida ahamiyat kasb etadi. Soliq majburiyatlari davlat budjetiga soliq va majburiy to'lovlarni undirish, shuningdek, ularning to'liq va o'z vaqtida amalga oshirilishini nazorat qilishga qaratilgan soliq qonunchiligiga muvofiq bo'lishi lozim. Buning natijasida soliq to'lovchilar bilan davlat soliq xizmati organlari o'rtasida iqtisodiy munosabatlar shakllanadi.

Soliq qarzini kamaytirish uchun soliq majburiyatlarini o'z muddatida va to'liq undirishda soliq majburiyatlarini takomillashtirishni o'rganish zarur. Bu esa quyidagi masalalar bilan bog'liq:

Soliq hisobotlari shakllarining takomillashmaganligi va hisobotlarni to'liq avtomatlashtirmaganligi.

Soliq qarzi o'sish tendensiyasining mavjudligi.

Soliq qonunchiligini takomillashtirish zaruriyatining mavjudligi.

Jahon miqyosida to'plangan boy tajribalardan samarali foydalanish borasida O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A. Karimov:

"Soliqqa tortish masalasida amaliyotda sinalgan prinsip va yondashuvlarni ishlab chiqish, bu borada boshqa mamlakatlarning ilg'or tajribasidan foydalanish o'ta muhim ahamiyatga ega"[2], — degan fikrni bildirgan.

Chet el davlatlarida soliqni to'lash va soliqni undirish usullarini o'rganish, bu orqali soliq qarzlarini kamaytirish yo'llarini aniqlash, shuningdek, ularning ijobiy tomonlarini mamlakatimiz soliq tizimiga tatbiq etish zarurdir. Bu esa soliq undirish mexanizmini optimallashtirish va soliq qarzlarini kamaytirish uchun dolzarb masala hisoblanadi.

Rivojlangan davlatlarda soliqni to'lash, soliqni undirish va soliq qarzini kamaytirish jarayonlari xorijiy mamlakatlar amaliyotiga asoslangan. Masalan, R. Gilferding (Germaniya) va D.J. Mill (Fransiya) asarlarida ushbu holatlar yoritilgan. Rus iqtisodchilari M. Romanovskiy, N. Sichev va T. Yutkina xorijiy mamlakatlardagi soliq tizimiga oid to'lov va undirish usullarini o'z tadqiqotlarida ko'rsatgan. O. Kalinka fikriga ko'ra, soliq madaniyatini yaxshilashga qaratilgan soliq qonunchiligi normalarini takomillashtirish zarur. Biroq bu jarayon murakkab bo'lib, bir qator qiyinchiliklarni o'z ichiga oladi. Avvalo, soliqni tartibga soluvchi qonun hujjatlarini, xususan soliq ma'muriyati bilan bog'liq qonunlarni hamda mahalliy me'yoriy-huquqiy hujjatlarni muvofiqlashtirish zarur.

Kanadada soliq qarzlarini oldini olish maqsadida davlat, avvalo, intizomsiz soliq to'lovchilarga nisbatan ularning soliq qarzlarini undirish bo'yicha aniq va individual yondashuv asosida huquqiy normalarni ishlab chiqishga e'tibor beradi. Yaponiyada esa soliq to'lovchilarga huquqiy yordam ko'rsatish, maslahatlar berish va axborot taqdim etishga qaratilgan keng qamrovli davlat dasturi mavjud bo'lib, bu jarayon ixtiyoriy soliq to'lash madaniyatini oshirishda muhim rol o'ynaydi.

Ana shunday qarashlarning biriga ko'ra, qarzdor korxonalar "nafas rostlashi" uchun ma'lum imkoniyatlar yaratilishi korxonaning qaytadan "oyoqqa turishini" ta'minlashga yordam beradi. Bunday tajriba, ko'proq, soliq to'lovchining manfaatlari uchun ishlaydigan rivojlangan mamlakatlarga xosdir. Masalan, Angliyada qarzdor korxonaning qarzini undirib olish uchun sudga murojaat qilinganda, qarz ustiga yangi qarzlar qo'yilmasligi uchun ular davlat boji to'lovidan ozod etilgan.

2 Каримов И.А. Озодлик хавосидан тўйиб нафас олган халқ ўз йўлидан хеч қачон қайтмайди. / И.А.Каримов. – Тошкент: Ўзбекистон, 2016. – 28 б., [1] в. портр. – 5000 нусха. – ISBN 978-9943-28-772-3. (.p-f 11.2 -b)

Shuningdek, Belarus va Qozog‘istonda soliq qarzini undirishning bir usuli sifatida undirishni qarzdorning debitoriga qaratish soliq qonunchiligi normasida mavjud. Mamlakatimizda bu huquq, qarzdorlikni qarzdorning debitoriga qaratish, “Sud hujjatlari va boshqa organlar hujjatlarini ijro etish to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Qonunining 46-moddasiga (majburiy ijro etish choralari) asosan sud ijrochilariga berilgan. Bu holatda soliq qarzi bo‘yicha ijro hujjatlari Majburiy ijro byurolarida mavjud bo‘lishi kerak, bu esa qarzdorlikni undirishda ancha vaqt talab qiladi.

Respublikamizda amaldagi qonunchilikka ko‘ra, xo‘jalik yurituvchi subyektlar o‘rtasidagi nizolar “Xo‘jalik yurituvchi subyektlar faoliyatining shartnomaviy-huquqiy bazasi to‘g‘risida”gi 1998-yil 29-avgustdagi (670-I-son) O‘zbekiston Respublikasining Qonuniga asosan (19-moddasi) sud tartibida ko‘rib chiqilishi nazarda tutilgan.

Latviya davlatida debitor qarzdorligini undirish jarayoni 2 bosqichdan iborat bo‘lib, sudgacha va sud jarayonida undirish tartibi belgilanadi. Qoidaga ko‘ra, sudgacha bo‘lgan jarayonda kutilgan natijaga erishilmaganda yoki qarzdorlik miqdori yuqori bo‘lsa, kreditor sudga murojaat qiladi.

Da’vo qilayotgan subyekt tomonidan sudga oldindan davlat boji va pochta xarajatlari to‘lash talab etiladi. O‘zbekiston Respublikasining “Davlat boji to‘g‘risida”gi 2020-yil 6-yanvardagi O‘RQ-600-son Qonunining 6-moddasiga asosan, mulkiy xususiyatga ega da’vo arizalaridan da’vo bahosining 2 foizi miqdorida, biroq BHMning 1 baravaridan kam bo‘lmagan miqdorda davlat boji to‘lanishi lozim.

Bugungi kunda ayrim tadbirkorlik subyektlari tomonidan davlat boji va pochta xarajatlarini to‘lash imkoniyati mavjud bo‘lmaganligi sababli, o‘z vaqtida debitorlik qarzini undirish yuzasidan sudga murojaat qila olmaganligi bois, soliq qarzini ham o‘z vaqtida to‘lay olmayapti.

Shu o‘rinda, 2024-yil 1-mart holatiga soliq qarzi mavjud korxonalarning debitorlarini 3.2-jadvalda tahlil qilib chiqildi. Tahlil natijalariga ko‘ra, Respublika bo‘yicha 8 235,7 mlrd so‘m soliq qarzi mavjud 50,7 mingta korxonaning 69 843,2 mlrd so‘mlik debitor qarzi mavjud. Bundan tashqari, 50,7 mingta korxona 5 674,0 mlrd so‘m soliq qarzini to‘lash uchun sud orqali debitorlaridan undirish imkoniyatiga ega bo‘lishi uchun, o‘rtacha soliq qarziga nisbatan 7,9 mlrd so‘m miqdorida davlat boji to‘lashiga to‘g‘ri keladi.(1-jadval)

1-jadval. Soliq qarzi mavjud korxonalarning debitor qarzdorligi hisobiga undirish imkoniyati tarkibi [3](mlrd so‘m)

Respublika bo‘yicha	Debitori mavjud qarzdor korxonalar soni	shundan		Soliq qarzini debitordan unrirish imkoniyati
		soliq qarzi	debitori	
	50 796	8 235,7	69 843,2	5 674,0

Yuqoridagilardan kelib chiqib, soliq madaniyatini oshirishga qaratilgan soliq qonunlari normalarini takomillashtirish hamda soliq qarzlarini undirish jarayonini yengillashtirish zarur. Bu orqali korxonalar ortiqcha xarajatlardan va yangi qarzlar paydo bo‘lishidan saqlanishi mumkin. Masalan, Angliyada qarzdorlarga nisbatan sudga murojaat qilishda davlat tomonidan beriladigan imtiyozlar, soliq organlariga esa soliq qarzlarini qarzdor soliq to‘lovchining debitoriga qaratish huquqining berilishi muhim ahamiyatga ega. Bu, muddati o‘tgan debitorlik qarzlari hisobidan 5 674,0 mlrd so‘mlik soliq qarzining to‘lanishiga amaliy yordam berish imkoniyatini yaratadi. Shu bilan birga, 7,9 mlrd so‘mlik davlat boji xarajatlarining qarzdor korxonaning ixtiyorida qolishiga imkon tug‘diradi. Amaldagi tartibga ko‘ra, ijro hujjatlari mavjud bo‘lgan hollarda soliq qarzi undiruvini davlat ijrochisi soliq to‘lovchining debitorlariga qaratadi. Tadqiqotimizda taklif etilayotgan yondashuvga ko‘ra, soliq organlariga soliq qarzini qarzdorning debitoriga qaratish huquqini bevosita berish ko‘zda tutilmoqda.

Amaldagi qonunchilikka ko‘ra, xo‘jalik yurituvchi subyektlar o‘rtasidagi nizolar sud tartibida ko‘rib chiqiladi va da’vo qilayotgan subyekt tomonidan sudga oldindan davlat boji va pochta xarajatlarini to‘lash talab etiladi. Bunda, da’vo bahosining 2 foizi miqdorida, biroq BHMning 1 baravaridan kam bo‘lmagan miqdorda davlat boji to‘lanishi lozim. Alohida tadbirkorlik subyektlarining bu xarajatlarni qoplash imkoniyati bo‘lmaganligi sababli, o‘z vaqtida debitorlik qarzini undirish uchun sudga murojaat qilish imkoniyatidan mahrum bo‘lmoqda. Bu esa o‘z navbatida soliq qarzlarini ham o‘z vaqtida to‘lash imkoniyatini kamaytirmoqda. 2022–yil yakunlari bo‘yicha taqdim etilgan hisobotlar asosida tahlil qilinganda, soliq qarzi mavjud 28,6 mingta yuridik shaxslarning 129,2 trln so‘mlik debitorlik qarzi mavjud bo‘lsa-da, ularning 7,7 trln so‘mlik soliq qarzi to‘lanmasdan qolmoqda. Ya’ni, debitorlik qarzi hisobidan 5,6 trln so‘mlik soliq qarzining to‘lanishiga amaliy yordam berish imkoniyati mavjud.

Amaliyotda ko‘plab hollarda Soliq kodeksining 114-moddasiga muvofiq, soliq organining qarori asosida yuridik shaxslarning tan olingan soliq qarzi bo‘yicha mol-mulkiga taqiq qo‘yilishi mumkin. Takliflarimizda biz soliq qarzi mavjud yuridik shaxslarning ta’sischilari, rahbarlari, shu jumladan ishtirokchilari va ularning yaqin qarindoshlarini hashamat tusidagi xizmatlardan (qimmatbaho avtotransport vositasi va uy xarid qilish, viza olish,

3 Солиқ қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан тайёрланди.

xorijga turizm bilan chiqish, auksion va elektron savdolarda qatnashish va boshqalar) foydalanish huquqini cheklash masalasiga alohida e'tibor berganmiz. Bu borada Soliq kodeksining 86-moddasiga muvofiq, soliq majburiyatlari soliq to‘g‘risidagi qonunchilikda belgilangan muddatda bajarilishi lozim.

Soliq majburiyatlari belgilangan muddatlarda bajarilmagan taqdirda, ular soliq qarzi sifatida e'tirof etiladi. Avstriya, Argentina, Belgiya, Braziliya, Vengriya, Germaniya, Gretsiya, Daniya, Isroil, Ispaniya, Italiya, Kipr, Janubiy Koreya, Lyuksemburg, Meksika, Niderlandiya, Norvegiya, Polsha, Portugaliya, Slovakiya, Sloveniya, Turkiya, Finlyandiya, Fransiya, Chexiya, Shveysariya, Estoniya va Yaponiya kabi davlatlar qonunchiligida davlat buyurtmasi bo‘yicha shartnoma tuzishda soliq qarzining mavjud emasligi asosiy shart hisoblanadi. Argentina, Vengriya, Gretsiya, Daniya, Hindiston, Irlandiya, Islandiya, Italiya, Xitoy, Kolumbiya, Janubiy Koreya, Latviya, Malta, Meksika, Chexiya, Chili, Estoniya davlatlarida litsenziyalar amal qilish muddati soliq qarzining mavjudligiga bog‘liq ravishda to‘xtatiladi. Avstraliya, Isroil, Italiya, Indoneziya, Koreya, Malayziya, Niderlandiyada soliqdan qarzdor bo‘lgan jismoniy va yuridik shaxslarning rahbarlariga boshqa davlatlarga safar qilishlariga cheklovlar o‘rnatilgan. Argentina, Braziliya, Bolgariya, Vengriya, Gretsiya, Kipr, Xitoy, Janubiy Koreya, Malta, Portugaliya, Saudiya Arabistoni, Turkiya qonunchiligiga ko‘ra, soliq qarzining mavjudligi qarzdorga davlat xizmatlari ko‘rsatilishini rad etish uchun asos bo‘lib xizmat qiladi.

Tahlil natijalariga ko‘ra, 2023–yil 1–yanvar holatiga jismoniy shaxslarning yer va mol-mulk soliqlari bo‘yicha qarzdorlar soni 3,2 millionga yetib, 2022–yil 1–yanvar holatiga nisbatan summasi 1 011,9 mlrd so‘mga (56,7 foizga), soni esa 111,1 mingtaga, deklaratsiya bo‘yicha qarzdorlar soni 167,7 mingtaga (66,3 foizga), summasi esa 184,3 mlrd so‘mga (2 baravardan ko‘p) oshgan. Yakka tartibdagi tadbirkorlarning soliq qarzi esa 98,7 mlrd so‘mga oshgan.

Hozirgi kunda Soliq kodeksining 114-moddasiga binoan soliq organi tan olingan soliq qarzi bo‘yicha yuridik shaxsning mol-mulkini ro‘yxatga olish huquqiga ega va bu jarayon bayonnoma bilan rasmiylashtiriladi. Bundan tashqari, agar soliq organining qarori davlat ijrochisiga topshirilsa, “Sud hujjatlari va boshqa organlar hujjatlarini ijro etish to‘g‘risida”gi Qonunga muvofiq, davlat ijrochisi tomonidan mol-mulk qayta ro‘yxatga olinadi. Ushbu jarayonni takomillashtirish maqsadida, birinchidan, soliq organlariga mavjud ma'lumotlar asosida ko‘chmas mulk va avtotransport vositalariga nisbatan, ular o‘zida xatlov o‘tkazilmagan hollarda, bir tomonlama elektron ro‘yxatga olish huquqini berish va vakolatli organlar tomonidan avtotransport vositalariga nisbatan qidiruv e'lon qilish hamda majburiy to‘xtatishni ta'minlash zarur. Ikkinchidan, soliq organlari tomonidan mol-mulk ro‘yxatga olinganidan so‘ng, davlat ijrochisi faqat ushbu mol-mulkni realizatsiya qilish harakatlarini amalga oshirishi lozim.

Tahlil natijalariga ko‘ra, soliq qarzini undirish jarayonida davlat ijrochilarining ijro hujjatlarining 67,8 foizi qonunda belgilangan ikki oylik muddatdan oshgan, shundan 31,9 foizi bir yildan ortiq kechikkan ijro hujjatlaridan iborat.

Soliq xizmati organlari tomonidan Soliq kodeksining 121-moddasiga asosan soliq qarzini undirish maqsadida, soliq to‘lovchining bank hisob raqamlariga inkasso topshiriqlari berilishi mumkin. Bunday holatda, soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish maqsadida, soliq organlari tomonidan g‘aznachilik va vakillik hisobvaraqlariga ham inkasso topshiriqnomalari qo‘yish amaliyotini joriy etish muhim hisoblanadi.

Tahlil natijalariga ko‘ra, 2023–yil 1–iyul holatiga 4 349 ta budjet tashkilotlarining 109,5 mlrd so‘m, 21 ta tijorat bankining 121,1 mlrd so‘mlik soliq qarzini undirish yuzasidan inkasso topshiriqnomalarini qo‘yish imkoniyati mavjud emas (yil boshiga nisbatan 87,5 mlrd so‘mga oshgan). Bu holat o‘z navbatida Soliq kodeksining majburiylik, adolat va yagona soliq tizimi tamoyillari bilan to‘g‘ridan-to‘g‘ri bog‘liqdir.

Soliq kodeksining 125-moddasida yakka tartibdagi tadbirkor bo‘lmagan jismoniy shaxsning soliq qarzini undirish tartibi belgilangan. Tadbirkorlik subyektlariga qulayliklar yaratish va ijro hujjatlarini o‘z vaqtida bajarish maqsadida, ushbu modda tarkibiga qo‘shimcha me'yor kiritish zarur.

Mazkur me'yor soliq qarzi bo‘yicha majburiyatga ega bo‘lgan jismoniy shaxsning mol-mulki hisobga olingan holda, soliq organi qaror chiqargan kundan boshlab ikki oylik muddatda davlat ijrochisi tomonidan ijro harakatlarini amalga oshirish va qarorda belgilangan talablarni bajarishini nazarda tutadi. Shuningdek, Soliq kodeksining 125-moddasida soliq organi jismoniy shaxslarning soliq qarzini ularning mol-mulki hisobidan undirish bo‘yicha sudga murojaat qilish tartibi ham ko‘rsatilgan.

Soliq qo‘mitasi tomonidan taqdim etilgan ma'lumotlarga ko‘ra, jismoniy shaxslarning mol-mulk va yer soliqlaridan mavjud 126,2 mlrd so‘mlik qarzdorliklari bo‘yicha 2020–yilda sudlarga 34 157 ta ariza kiritilgan. Buning oqibatida qarzdorlardan soliq qarziga qo‘shimcha ravishda 9,8 mlrd so‘m davlat boji hamda 6,3 mlrd so‘m ijro yig‘imi undirildi. Jismoniy shaxslarning soliq qarzini undirish bo‘yicha arizalarning 98 foizi sudlar tomonidan nizosiz ko‘rib chiqilayotganini inobatga olib, qarzdorlarga qo‘shimcha xarajatlarning oldini olish maqsadida Soliq kodeksining 125-moddasiga o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritish taklif etilmoqda. Mazkur amaliyot yuridik shaxslar va yakka tartibdagi tadbirkorlardan soliq qarzini undirish tartibiga joriy qilingan bo‘lib, hozirda samarali ishlamoqda. Bundan tashqari, ushbu normaning joriy etilishi natijasida vaqt va budjet xarajatlari kamayadi, shuningdek, jismoniy shaxslarning ortiqcha moliyaviy yuklamalari ham qisqaradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Soliq qarzdorligini undirish mexanizmini takomillashtirish masalalari muhokama qilinmoqda. Bu jarayonda, soliq qarzdorligini bartaraf etish usullarini takomillashtirish bilan birga, zamonaviy axborot tizimlari orqali soliq qarzdorligini undirish bo‘yicha mexanizmlarning soliq ma’muriyatini modernizatsiya qilishdagi o‘rni alohida e’tirof etiladi. Ma’lumki, xorijiy mamlakatlar tajribasi shuni ko‘rsatadiki, yuridik shaxslarning soliq qarzini kamaytirish uchun eng avvalo ularning soliq majburiyatlarini o‘z vaqtida bajara olishini nazorat qilish mexanizmlari joriy etilgan. Bunday yondashuv soliq qarzdorligi yuzaga kelishidan oldin ularning oldini olishga xizmat qiladigan amaliy vosita sifatida shakllangan. Shu munosabat bilan soliq qarzdorligini kamaytirishga qaratilgan quyidagi takliflarning joriy qilinishi va amaliyotda qo‘llanilishi maqsadga muvofiqdir: davlat soliq xizmati organlari tomonidan tashqi ma’lumotlar va soliq to‘lovchilarning deklaratsiyalari (hisobotlari) asosida, ayniqsa chakana savdo sohasida hisobga olinadigan avans to‘lovlarini elektron shaklda jo‘natish orqali onlayn rejimda ishlovchi to‘lov terminallari ma’lumotlaridan foydalanib soliq turlarining ro‘yxatini kengaytirish hamda soliq to‘lovchilarga «Shaxsiy kabinet» tizimi orqali dastlabki soliq to‘lovlari haqida xabarnomalar yuborish mexanizmini yo‘lga qo‘yish; soliq va boshqa majburiy to‘lovlarni amalga oshirishga doir to‘lov topshiriqlari, shuningdek, soliq qarzlarini undirishga oid inkasso topshiriqlari banklar tomonidan bajarilishini tizimli ravishda nazorat qilish va o‘rganish zarurati; ortiqcha to‘langan soliqlarni hisobga olish va qaytarish jarayonida davlat soliq xizmati organlari tomonidan moliya idoralariga tegishli xulosalarni to‘liq elektron formatda, mavjud axborot tizimlari orqali avtomatik ravishda yuborish amaliyotini yo‘lga qo‘yish; shuningdek, soliqlarning ortiqcha to‘langan summalarini hisobga olish yoki qaytarish jarayonida soliq to‘lovchilarning budjetga ortiqcha to‘lovlarini davlat maqsadli jamg‘armalaridagi qarzdorliklarga yo‘naltirish va aksincha, maqsadli jamg‘armalardan ortiqcha to‘lovlarni budjetga qarzdorlik sifatida o‘tkazish mexanizmini joriy etish foydali deb hisoblanadi. Ushbu takliflar soliq ma’muriyatchiligini yanada takomillashtirish, qarzdorlikni kamaytirish va davlat budjetining barqarorligini ta’minlashga qaratilgan muhim chora-tadbirlar sirasiga kiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Davlat soliq qo‘mitasi ma’lumotlari. https://www.soliq.uz
2. Efeeloo, N., & Dick, N. (2018). An Empirical Review of the Determinants of Tax Evasion in Nigeria: Emphasis on the Informal Sector Operators in Port Harcourt Metropolis. Journal of Accounting and Financial Management, 4(3), 1–10. https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/63209917
3. Johnson, J. B. (2022–10–26). Tax Liability: Definition, Calculation, and Example. Investopedia. https://www.investopedia.com/terms/t/taxliability.asp
4. Josephson, A. (2022–11–16). The Ultimate Guide to Tax Liability. SmartAsset. https://smartasset.com/taxes/tax-liability
5. Masclet, D., Montmarquette, C., & Viennot-Briot, N. (2019). Can Whistleblower Programs Reduce Tax Evasion? Experimental Evidence. Journal of Behavioral and Experimental Economics, 83, 101459. https://doi.org/10.1016/j.socec.2019.101459
6. Owusu, G. M. Y., Bekoe, R. A., Anokye, F. K., & Anyetei, L. (2019). What Factors Influence the Intentions of Individuals to Engage in Tax Evasion? Evidence from Ghana. International Journal of Public Administration, 43(13), 1143–1155. https://doi.org/10.1080/01900692.2019.1665686
7. Ozili, P. K. (2020). Tax Evasion and Financial Instability. Journal of Financial Crime, 27(2), 531–539. https://doi.org/10.1108/jfc-04-2019-0051
8. Richardson, G. (2016). The Determinants of Tax Evasion: A Cross-Country Study. In: Financial Crimes: Psychological, Technological, and Ethical Issues, 33–57. https://doi.org/10.1007/978-3-319-32419-7_2
9. Uyar, A., Nimer, K., Kuzey, C., Shahbaz, M., & Schneider, F. (2021). Can E-Government Initiatives Alleviate Tax Evasion? The Moderation Effect of ICT. Technological Forecasting and Social Change, 166, 120597. https://doi.org/10.1016/j.techfore.2021.120597
10. Freizer, S. (2006). O‘zbekistonda soliq ma’muriyati islohoti va fiskal nazorat. World Bank. https://documents1.worldbank.org/curated/en/542691624154434845/text/Uzbekistan-Tax-Administration-Reform-Project.txt

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o‘g‘li

2025. № 6

© Materiallar ko‘chirib bosilganda ““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali manba sifatida ko‘rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma’sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga
maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.
El.Pochta: sq143235@gmail.com
Bot: @iqtisodiyot_77
Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo‘lishingiz mumkin. Obuna bo‘lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to‘lov haqidagi ma’lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo‘natishingizni so‘raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo‘natamiz.

““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali 03.11.2022-yildan
O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№566955 reyestr raqami tartibi bo‘yicha ro‘yxatdan o‘tkazilgan.
Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug‘bek tumani
Kumushkon ko‘chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz